

**Тернопільська обласна рада
Управління освіти і науки Тернопільської облдержадміністрації
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка**

Кафедра педагогіки та психології

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ЕТНОПСИХОЛОГІЯ**

рівень вищої освіти перший (бакалаврський)

галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки

спеціальність 053 Психологія

освітньо-професійна програма Психологія

Кременець-2021 р.

Робоча програма навчальної дисципліни «Етнопсихологія» для студентів, які навчаються за спеціальністю 053 Психологія. Кременець: 2021 р.33 с.

Розробник: М. Б. Боднар, доцент кафедри педагогіки та психології, кандидат психологічних наук, доцент.

Робочу програму навчальної дисципліни схвалено на засіданні кафедри педагогіки та психології.

Протокол від 31.08.2021 року № 1.

Завідувач кафедрою

В. В. Терпелюк

1. Вступ

Професійна підготовка майбутніх педагогів передбачає включення до нормативної частини змісту освіти освітньо-професійної програми підготовки бакалавра етнопсихологічного конструкту. Це обумовлюється тим, що на сучасному етапі розвитку суспільства і науки набуває актуальності проблема національного відродження формування та функціонування етнічної ментальності, гармонізації взаємодії природних та соціально-культурних факторів у внутрішній природі самої людини, становлення духовного світу особистості. У суспільстві, що трансформується, відбувається суттєва перебудова системи життєвих орієнтацій, етнопсихологічних у тому числі. Для підняття життєвої орієнтації за відповідною шкалою необхідна її актуалізація у свідомості більшості представників етносу. Особливо актуальними ці проблеми вирізняються серед студентської молоді, адже умови їхньої життєтворчості ускладнюються суспільною нестабільністю, духовно-моральною руйнацією, послабленням регулятивної ролі етнопсихологічних чинників.

Зміст навчальної дисципліни «Етнопсихологія» має міждисциплінарні зв'язки з соціологією, етнографією, культурологією, історією; у певних розділах спостерігаються спільні вектори з соціальною психологією, психологією особистості, загальною та експериментальною психологією, конфліктологією, екологічною психологією.

2. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітньо-професійна програма, освітній рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 05 Соціальні поведінкові науки та	Нормативна	
Змістових модулів – 2	Спеціальність: 053 Психологія	Рік підготовки	
Індивідуальне навчально-дослідне завдання – 1	Освітньо-професійна програма Психологія	IV	IV
		Семестр	
		VIII	VIII
		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3 самостійної роботи студента – 4,5	Освітній рівень: перший (бакалаврський)	18 год.	6 год.
		Практичні, семінарські	
		18 год.	6 год.
		Лабораторні	
		–	
		Самостійна робота	
		54 год.	78 год.
Форма контролю: екзамен			

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної та індивідуальної роботи становить (%):
 для денної форми навчання – **40/60**
 для заочної форми навчання – **13/87**

3. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Етнопсихологія» є з'ясування особливостей поведінки, емоційних реакцій, національного характеру, національної самосвідомості, етнічних стереотипів, притаманних певним етнічним спільнотам, набуття студентами теоретичних знань з проблем формування та становлення етнічних спільнот і практичних умінь, пов'язаних з визначенням етнічних відмінностей та їх впливом на побудову міжетнічних взаємин.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен оволодіти такими компетентностями:

Програмні компетентності	
Загальні компетентності (ЗК)	<p>ЗК 1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.</p> <p>ЗК2. Здатність застосовувати набуті знання у практичних ситуаціях професійної діяльності.</p> <p>ЗК3. Знання та розуміння предметної області та специфіки професійної діяльності психолога.</p> <p>ЗК 4. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.</p> <p>ЗК5. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.</p> <p>ЗК 9. Навички міжособистісної взаємодії, здатність працювати в команді.</p> <p>ЗК 10. Цінування та повага різноманітності та мультикультурності.</p> <p>ЗК 12. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.</p> <p>ЗК 14. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя</p>
Спеціальні (фахові, предметні) компетентності (СК)	<p>СК 1. Знання категоріально-понятійного апарату психології .</p> <p>СК 2. Вміння самостійно збирати та критично опрацьовувати, аналізувати та узагальнювати психологічну інформацію з різних джерел.</p> <p>СК 8. Здатність до особистісного та професійного самовдосконалення, навчання та саморозвитку.</p> <p>СК 9. Навички міжособистісного спілкування та роботи в команді у процесі професійної діяльності.</p>

**Нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти,
сформульований у термінах програмних результатів навчання**

Програмні результати	
Програмні результати навчання, що визначають нормативний зміст підготовки здобувача вищої освіти	<p>ПР1. Визначати, аналізувати та пояснювати психічні явища, ідентифікувати психологічні проблеми та пропонувати шляхи їх розв'язання.</p> <p>ПР2. Демонструвати розуміння закономірностей та особливостей розвитку і функціонування психічних явищ в контексті професійних завдань.</p> <p>ПР3. Ілюструвати прикладами закономірності та особливості функціонування та розвитку психічних явищ.</p> <p>ПР4. Здійснювати пошук інформації з різних джерел для вирішення професійних завдань в т.ч. з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.</p> <p>ПР5. Здійснювати реферування наукових джерел, обґрунтовувати власну позицію, робити самостійні висновки.</p> <p>ПР9. Презентувати результати власних досліджень усно / письмово для поінформованої аудиторії, формулювати розгорнутий аналіз та тези досліджень.</p> <p>ПР11. Формулювати думку логічно, доступно, дискутувати, обстоювати власну позицію, модифікувати висловлювання відповідно до культуральних особливостей співрозмовника.</p> <p>ПР14. Емпатійно взаємодіяти, вступати у комунікацію, бути зрозумілим, толерантно ставитися до осіб, що мають інші культуральні чи гендерно-вікові особливості.</p> <p>ПР15. Демонструвати навички командної роботи у процесі вирішення фахових завдань.</p> <p>ПР16. Демонструвати відповідальне ставлення до професійного самовдосконалення, навчання та саморозвитку.</p> <p>ПР18. Демонструвати соціально відповідальну та свідому поведінку, слідувати гуманістичним та демократичним цінностям.</p>

4. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Вступ в етнопсихологію

Тема 1. Етнопсихологія як галузь психологічної науки.

Поняття, об'єкт, предмет та зміст етнопсихології. Етнопсихологія та інші галузі знань (етнографія, антропологія, культурологія, історія, соціологія, фольклористика). Проблематика етнопсихології. Психологічна сутність основних понять етнопсихології: етнос, нація, психічний склад, етнічні стереотипи, етнічні конфлікти, національний характер, етноцентризм тощо.

Тема 2. Методи етнопсихології.

Загальна характеристика основних методів етнопсихології. Крос-культурний напрям досліджень у етнопсихології. Дослідження етнопсихології певних груп. Природний та лабораторний експеримент в етнопсихології. Дослідження етнічних стереотипів методом «підбору рис» і «вільного описування». Вивчення етнічної свідомості та етнічних стереотипів. Шкала соціальної дистанції Е. Богардуса та її модифікований варіант. Метод інтерв'ю як засіб побудови моделі етнічних ситуацій.

Тема 3. Історія розвитку етнопсихології. Етнопсихологічні дослідження в Росії та Україні.

Основні етапи розвитку уявлень про предмет етнопсихології. Стародавній світ і дослідження відмінностей між народами. Європейські вчені про психологію народів (середина XVIII – перша половина XIX ст.). Становлення етнічної психології у другій половині XIX століття.

Причини дискредитації етнопсихологічної науки в кінці 20-х років XX ст. у Росії. Розвиток етнопсихології в українській діаспорі. Основні напрямки розвитку сучасної етнопсихологічної науки. Відродження вітчизняної етнопсихології.

Тема 4. Проблема етносу в етнопсихології.

Психологічна характеристика етносу. Поняття етнічних спільнот та груп. Умови походження та модифікації етносу: антропологічні, лінгвістичні, культурні. Основні процеси всередині етнічних спільнот та груп. Теорії виникнення етнічної спільноти. Способи існування етносів. Етнічні процеси. Поняття маргінальності в етнопсихології. Причини маргіналізації.

Тема 5. Проблема нації в етнопсихології.

Соціально-психологічна сутність поняття «нація». Основні етнічні та культурологічні ознаки нації. Зміст психології нації. Системоутворююча та динамічна сторона психології нації. Психологічні передумови цілісності нації. Функції національної психіки. Поняття про національну ідентифікацію. Сучасні процеси національного та державного будівництва.

Змістовий модуль 2. Статичні та динамічні характеристики етнічної спільноти

Тема 6. Основні статичні характеристики етносу. Психологічна суть та зміст національного характеру.

Психічний склад етносу. Структурні компоненти психічного складу. К.Юнг про архетипи колективного підсвідомого як основи психічного складу етносу. Поняття про загальнолюдські та етнічні архетипи. Архетипи українського етносу. Психічний склад як детермінанта розвитку етносу. Ментальність як інтегральна етнопсихологічна ознака нації. Емоційний (емотивний), пізнавальний (когнітивний) та поведінковий (конативний) компоненти ментальності, їх головні функції. Поняття про національну ідею. Особливості формування та розвитку української національної ідеї.

Основні структурні компоненти національного характеру. Діалектика національного та загальнолюдського в національному характері. Фактори розвитку національного характеру. Д.Чижевський про риси українського національного характеру. Шляхи визначення національного типу. Національна свідомість, її основні ознаки. Національна самосвідомість. Детермінованість національної свідомості соціально-економічними та історичними умовами. Мова і національна свідомість етносу. Етнічна самосвідомість. Головні ознаки етнічної самосвідомості (усвідомлення етнічної спільноти, особливих етнопсихологічних рис, особливостей етнічної культури; усвідомлення себе як суб'єкта етнічної спільноти; соціально-моральна самооцінка; етнічна самоідентифікація). Етнічна самосвідомість як умова гармонізації та розвитку етносу.

Тема 7. Основні динамічні характеристики етносу. Проблема національних конфліктів в етнопсихології.

Сутність поняття «національне почуття». Проблема етнічної установки в етнопсихології. Структура та зміст етнічної установки. Емоційний, пізнавальний та поведінковий компоненти етнічної установки. Основні функції етнічних установок у регуляції соціальної поведінки та діяльності представників етносу. Етнічні стереотипи, їх структура та зміст. Причини стереотипізації. Етнічні стереотипи як складова соціальних стереотипів. Основні соціальні функції стереотипів. Психологічні механізми засвоєння соціотипової поведінки (соціалізація, наслідування, ідентифікація). Поняття про автостереотипи та гетеростереотипи. Явище ефекту «призми». Етноцентризм, його ознаки та умови виникнення. Етноцентризм та націоналізм. Роль засобів масової інформації у формуванні етнічних стереотипів.

Етнічні конфлікти, їх сутність, об'єктивні та суб'єктивні умови виникнення. Типологія етнічних конфліктів та стадії їх розвитку. Стратегії поведінки в етнічному конфлікті. Шляхи подолання етнічних конфліктів. Проблема національного екстремізму. Участь молоді у національних конфліктах.

Тема 8. Особливості міжкультурної адаптації до нового культурного середовища.

Поняття про психологічну акультурацію. Феномен культурного шоку та етапи міжкультурної адаптації. Індивідуальні та групові фактори міжкультурної адаптації. Наслідки міжкультурної взаємодії для груп та індивідів. Особливості підготовки до міжкультурної взаємодії. «Культурний асимілятор» як техніка підготовки до міжкультурної взаємодії.

Тема 9. Етнопсихологія українців.

Загальний підхід до вивчення особливостей українського етносу. Домінантні риси українського національного характеру. Екологічний чинник у формуванні етносу. Взаємодія з іншими народами і формування українського національного характеру. Вплив геополітичного чинника на український національний характер. Історичний фактор у формуванні української самосвідомості. Релігія як фактор формування українського етносу. Сім'я і формування українського національного характеру.

5. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин							
	Денна форма навчання				Заочна форма навчання			
	усього		у тому числі		усього		у тому числі	
		лекції	семінари	самот.		лекції	семінари	самот.
Змістовий модуль 1. Вступ в етнопсихологію								
Тема 1. Етнопсихологія як галузь психологічної науки	12	2	4	6	46	2	2	8
Тема 2. Методи етнопсихології	8	2		6				8
Тема 3. Історія розвитку етнопсихології. Етнопсихологічні дослідження в Росії та Україні	10	2	2	6				10
Тема 4. Проблема етносу в етнопсихології	10	2		6				8
Тема 5. Проблема нації в етнопсихології	8	2	2	6				8
Разом за змістовим модулем	48	10	8	30	46	2	2	42
Змістовий модуль 2. Статичні та динамічні характеристики етнічної спільноти								
Тема 6. Основні статичні характеристики етносу. Психологічна суть та зміст національного характеру	10	2	2	6	44	2	2	10
Тема 7. Основні динамічні характеристики етносу. Проблема національних конфліктів в етнопсихології	12	2	4	6				10
Тема 8. Особливості міжкультурної адаптації до нового культурного середовища	10	2	2	6		2	2	8
Тема 9. Етнопсихологія українців	10	2	2	6				8
Разом за змістовим модулем 2	42	8	10	24	44	4	4	36
Загалом:	90	18	18	54	90	6	6	78

6. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Предмет, зміст та основні методи етнопсихології	4
2	Основні етапи розвитку уявлень про предмет етнопсихології	2
3	Соціально-психологічна характеристика етносу та нації в етнопсихології	2
4	Психічний склад етносу. Національний характер та національна свідомість	2
5	Етнічні стереотипи, їх структура та зміст	2
6	Етнічні конфлікти, їх сутність та умови виникнення	2
7	Адаптація до нового культурного середовища	2
8	Етнопсихологічні особливості українців	2
	Разом	18

Плани семінарських занять

Змістовий модуль 1. Вступ в етнопсихологію

Семінарське заняття № 1 (4 год.)

Тема: Предмет, зміст та основні методи етнопсихології

План:

1. Етнопсихологія як галузь психологічної науки та її зв'язок з іншими галузями знань.
2. Основні напрямки розвитку сучасної етнопсихології.
3. Завдання етнопсихології в сучасному суспільстві.
4. Загальна характеристика методів етнопсихології.
5. Основні стратегії етнопсихологічних досліджень.
6. Характеристика окремих методів етнопсихології (шкала Богардуса, кроскультурні дослідження, природний експеримент, методика колірних тестів відношень (КТВ) та ін.).

Питання для самостійного опрацювання:

1. Зв'язок етнопсихології з іншими галузями знань.
2. Проблематика етнопсихології.
3. Кроскультурний напрям досліджень у етнопсихології.
4. Метод інтерв'ю як засіб побудови моделі етнічних ситуацій.

Рекомендована література

Базова:

1. Баронин А. С. Этнопсихология: Учеб. Пособие / А. С. Баронин. – К.: МАУП, 2000. – 116 с.
2. Боднар М. Б. Етнопсихологія: навч. посібник для студентів ВНЗ (за вимогами кредитно-модульної системи) / М. Б. Боднар. – Кременець : ВЦ КОГП, 2008. – 329 с.
3. Боднар М. Б. Етнопсихологія: навчальний посібник (перевид.) / М. Б. Боднар. – Кременець : ВПЦ КОГП ім. Тараса Шевченка, 2013. – 290 с.

4. Боднар М. Б., Етнопсихологія (контент навчальної дисципліни): навчальний посібник / М. Б. Боднар. – Тернопіль : ФОб Паляниця В.А., 2018. – 147 с.
5. Етнічна психологія: Навч.-метод. Посібник./За ред. В.Д. Хрущ. – Івано-Франківськ, 2006.
6. Львовичкіна А. М. Етнопсихологія : навч. посібник / А. М. Львовичкіна. – К. : МАУП, 2002. – 144 с.
7. Павленко В.М. Етнопсихологія: Навч. Посібник / В. М. Павленко, С. О. Таглін. – К.: Сфера, 2012. – 408 с.
8. Пірен М.І. Етнопсихологія. Підручник./ М.І. Пірен.: Університет «Україна», 2011. – 526 с.
9. Савицька О. В., Співак Л. М. Етнопсихологія: Навч. Посібник. – К.: Каравела, 2011. – 264 с.
10. Стефаненко Т. Г. Этнопсихология / Т. Г. Стефаненко. – М.: ИП РАН, Академический Проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2000. – 320 с.
11. Янів В. Нариси до історії української етнопсихології / Упоряд. М. Шафовал. – 3-тє вид., стер. – К. Знання, 2006. – 341 с.

Допоміжна:

1. Березін А. М. Психологічні чинники формування національної самосвідомості / А. М. Березін // Практична психологія та соціальна робота. – 2001. – № 10. – С. 54–56.
2. Боднар М. Б. Етнопсихологічні особливості самоактуалізації студентської молоді. Монографія. – Кременець: ВПЦ КОГП ім. Тараса Шевченка. – 2007. – 196 с.
3. Боришевський М. Й. Національна самосвідомість у громадянському становленні особистості /М.Й. Боришевський.–К.:АПН України, 2000. – 63 с.
4. Гібернау М. Ідентичність націй / Монсерат Гібернау. – К.: Темпора, 2012. – 304 с.
5. Гнатенко П. И. Национальная психология и бытие общества / П. И. Гнатенко, М. П. Бузанин. – Днепропетровск: Полиграфія, 2002. – 209 с.
6. Донченко О. Архетипи соціального життя і політика: Монографія / О. Донченко, Ю. Романенко. – К.: Либідь, 2001. – 334 с.
7. Карпенко З. С. Аксиологічна психологія особистості / З. С. Карпенко. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2009. – 511 с.
8. Конфліктологія: Навчальний посібник / За ред.: М. П. Гетьманчука, П. П. Ткачука – Львів: ЛІСВ, 2007. – 326с.
9. Куєвда В. Міфологічні джерела української етнокультурної моделі: психологічний аспект / В. Куєвда. – Монографія. Донецьк: Український культурологічний центр, Донецьке відділення НТШ, 2007. – 264 с.
10. Лозова О. М. Методологія психосемантичних досліджень етносу: Монографія / О. М. Лозова. – К.: Слово, 2011. – 176 с.

Семінарське заняття № 2 (2 год.)

Тема: Основні етапи розвитку уявлень про предмет етнопсихології

План:

1. Стародавній світ і дослідження відмінностей між народами.
2. Європейські вчені про психологію народів (середина XVIII – перша половина XIX ст.).
3. Становлення етнічної психології у другій половині XIX століття.
4. Загальна характеристика етнопсихологічних досліджень на теренах вітчизняної науки в минулому столітті.
5. Причини дискредитації вітчизняної етнопсихологічної науки в кінці 20-х років XX ст.
6. Основні напрями розвитку сучасної етнопсихологічної науки.

Питання для самостійного опрацювання:

1. Ідеї про народ, націю, національний характер у поглядах зарубіжних учених XX ст.
2. Відродження вітчизняної етнопсихології.
3. Розвиток етнопсихології в українській діаспорі.

Рекомендована література

Базова:

1. Баронин А. С. Этнопсихология: Учеб. Пособие / А. С. Баронин. – К.: МАУП, 2000. – 116 с.
2. Боднар М. Б. Етнопсихологія: навч. посібник для студентів ВНЗ (за вимогами кредитно-модульної системи) / М. Б. Боднар. – Кременець : ВЦ КОГП, 2008. – 329 с.
3. Боднар М. Б. Етнопсихологія: навчальний посібник (перевид.) / М. Б. Боднар. – Кременець : ВПЦ КОГП ім. Тараса Шевченка, 2013. – 290 с.
4. Боднар М. Б., Етнопсихологія (контент навчальної дисципліни): навчальний посібник / М. Б. Боднар. – Тернопіль : ФОБ Паляниця В.А., 2018. – 147 с.
5. Етнічна психологія: Навч.-метод. Посібник./За ред. В.Д. Хрущ. – Івано-Франківськ, 2006.
6. Львовочкіна А. М. Етнопсихологія : навч. посібник / А. М. Львовочкіна. – К. : МАУП, 2002. – 144 с.
7. Павленко В.М. Етнопсихологія: Навч. Посібник / В. М. Павленко, С. О. Таглін. – К.: Сфера, 2012. – 408 с.
8. Пірен М.І. Етнопсихологія. Підручник./ М.І. Пірен.: Університет «Україна», 2011. – 526 с.
9. Савицька О. В., Співак Л. М. Етнопсихологія: Навч. Посібник. – К.: Каравела, 2011. – 264 с.
10. Стефаненко Т. Г. Этнопсихология / Т. Г. Стефаненко. – М.: ИП РАН, Академический Проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2000. – 320 с.
11. Янів В. Нариси до історії української етнопсихології / Упоряд. М. Шафовал. – 3-тє вид., стер. – К. Знання, 2006. – 341 с.

Допоміжна:

1. Березін А. М. Психологічні чинники формування національної самосвідомості / А. М. Березін // Практична психологія та соціальна робота. – 2001. – № 10. – С. 54–56.
2. Боднар М. Б. Етнопсихологічні особливості самоактуалізації студентської молоді. Монографія. – Кременець: ВПЦ КОГП ім. Тараса Шевченка. – 2007. – 196 с.
3. Боришевський М. Й. Національна самосвідомість у громадянському становленні особистості / М. Й. Боришевський. – К.: АПН України, 2000. – 63 с.
4. Гібернау М. Ідентичність націй / Монсерат Гібернау. – К.: Темпора, 2012. – 304 с.
5. Гнатенко П. И. Национальная психология и бытие общества / П. И. Гнатенко, М. П. Бузанин. – Днепропетровск: Полиграфія, 2002. – 209 с.
6. Донченко О. Архетипи соціального життя і політика: Монографія / О. Донченко, Ю. Романенко. – К.: Либідь, 2001. – 334 с.
7. Карпенко З. С. Аксиологічна психологія особистості / З. С. Карпенко. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2009. – 511 с.
8. Конфліктологія: Навчальний посібник / За ред.: М. П. Гетьманчука, П. П. Ткачука – Львів: ЛІСВ, 2007. – 326с.
9. Куєвда В. Міфологічні джерела української етнокультурної моделі: психологічний аспект / В. Куєвда. – Монографія. Донецьк: Український культурологічний центр, Донецьке відділення НТШ, 2007. – 264 с.
10. Янів В. Нариси до історії української етнопсихології / Упоряд. М. Шафовал. – 3-тє вид., стер. – К. Знання, 2006. – 341 с.

Семінарське заняття №3 (2 год.)

Тема: Соціально-психологічна характеристика етносу та нації в етнопсихології

План:

1. Психологічна характеристика етносу. Умови походження та модифікації.
2. Становлення етнічної ідентичності.
3. Компоненти етнічної ідентичності.
4. Поняття маргінальності в етнопсихології.
5. Соціально-психологічна сутність поняття «нація».
6. Основні етнічні та культурологічні ознаки нації.
7. Поняття про національну ідентифікацію.
8. Сучасні процеси національного та державного будівництва.

Питання для самостійного опрацювання:

1. Теорії виникнення етнічної спільноти.
2. Причини маргіналізації.
3. Основні етнічні та культурологічні ознаки нації.
4. Функції національної психіки.

Рекомендована література

Базова:

1. Баронин А. С. Етнопсихологія: Учеб. Посobie / А. С. Баронин. – К.: МАУП, 2000. – 116 с.
2. Боднар М. Б. Етнопсихологія: навч. посібник для студентів ВНЗ (за вимогами кредитно-модульної системи) / М. Б. Боднар. – Кременець : ВЦ КОГП, 2008. – 329 с.
3. Боднар М. Б. Етнопсихологія: навчальний посібник (перевид.) / М. Б. Боднар. – Кременець : ВПЦ КОГП ім. Тараса Шевченка, 2013. – 290 с.
4. Боднар М. Б., Етнопсихологія (контент навчальної дисципліни): навчальний посібник / М. Б. Боднар. – Тернопіль : ФОб Паляниця В.А., 2018. – 147 с.
5. Етнічна психологія: Навч.-метод. Посібник./За ред. В.Д. Хрущ. – Івано-Франківськ, 2006.
6. Львовичкіна А. М. Етнопсихологія : навч. посібник / А. М. Львовичкіна. – К. : МАУП, 2002. – 144 с.
7. Павленко В.М. Етнопсихологія: Навч. Посібник / В. М. Павленко, С. О. Таглін. – К.: Сфера, 2012. – 408 с.
8. Пірен М.І. Етнопсихологія. Підручник./ М.І. Пірен.: Університет «Україна», 2011. – 526 с.
9. Савицька О. В., Співак Л. М. Етнопсихологія: Навч. Посібник. – К.: Каравела, 2011. – 264 с.
10. Стефаненко Т. Г. Етнопсихологія / Т. Г. Стефаненко. – М.: ИП РАН, Академический Проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2000. – 320 с.
11. Янів В. Нариси до історії української етнопсихології / Упоряд. М. Шафовал. – 3-тє вид., стер. – К. Знання, 2006. – 341 с.

Допоміжна:

1. Березін А. М. Психологічні чинники формування національної самосвідомості / А. М. Березін // Практична психологія та соціальна робота. – 2001. – № 10. – С. 54–56.
2. Боднар М. Б. Етнопсихологічні особливості самоактуалізації студентської молоді. Монографія. – Кременець: ВПЦ КОГП ім. Тараса Шевченка. – 2007. – 196 с.
3. Боришевський М. Й. Національна самосвідомість у громадянському становленні особистості /М.Й. Боришевський.–К.:АПН України, 2000. – 63 с.
4. Гібернау М. Ідентичність націй / Монсерат Гібернау. – К.: Темпора, 2012. – 304 с.
5. Гнатенко П. И. Национальная психология и бытие общества / П. И. Гнатенко, М. П. Бузанин. – Днепропетровск: Полиграфія, 2002. – 209 с.
6. Донченко О. Архетипи соціального життя і політика: Монографія / О. Донченко, Ю. Романенко. – К.: Либідь, 2001. – 334 с.
7. Карпенко З. С. Аксиологічна психологія особистості / З. С. Карпенко. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2009. – 511 с.
8. Конфліктологія: Навчальний посібник / За ред.: М. П. Гетьманчука, П. П. Ткачука – Львів: ЛІСВ, 2007. – 326с.

9. Куєвда В. Міфологічні джерела української етнокультурної моделі: психологічний аспект / В. Куєвда. – Монографія. Донецьк: Український культурологічний центр, Донецьке відділення НТШ, 2007. – 264 с.

Змістовий модуль 2.

Статичні та динамічні характеристики. Етнічної спільноти

Семінарське заняття №4 (2 год.)

Тема: Психічний склад етносу. Національний характер та національна свідомість

План:

1. Структурні компоненти психічного складу етносу.
2. К.Юнг про архетипи колективного підсвідомого як основи психічного складу етносу.
3. Поняття ментальності. Компоненти ментальності.
4. Поняття про національну ідею, шляхи її реалізації.
5. Психологічна суть та зміст національного характеру.
6. Національна свідомість та її основні ознаки. Відмінність між національною свідомістю на національною самосвідомістю.
7. Мова і національна свідомість етносу.

Питання для самостійного опрацювання:

1. Архетипи українського етносу.
2. Ментальність як етнопсихологічна ознака нації.
3. Особливості формування та розвитку української національної ідеї.
4. Фактори розвитку національного характеру.
5. Мова і національна свідомість етносу.
6. Шляхи визначення національного типу.
7. Етнічна самосвідомість як умова гармонізації та розвитку етносу.

Рекомендована література

Базова:

1. Баронин А. С. Етнопсихологія: Учеб. Пособие / А. С. Баронин. – К.: МАУП, 2000. – 116 с.
2. Боднар М. Б. Етнопсихологія: навч. посібник для студентів ВНЗ (за вимогами кредитно-модульної системи) / М. Б. Боднар. – Кременець : ВЦ КОГП, 2008. – 329 с.
3. Боднар М. Б. Етнопсихологія: навчальний посібник (перевид.) / М. Б. Боднар. – Кременець : ВПЦ КОГП ім. Тараса Шевченка, 2013. – 290 с.
4. Боднар М. Б., Етнопсихологія (контент навчальної дисципліни): навчальний посібник / М. Б. Боднар. – Тернопіль : ФОб Паляниця В.А., 2018. – 147 с.
5. Етнічна психологія: Навч.-метод. Посібник./За ред. В.Д. Хрущ. – Івано-Франківськ, 2006.
6. Львовочкіна А. М. Етнопсихологія : навч. посібник / А. М. Львовочкіна. – К. : МАУП, 2002. – 144 с.

7. Павленко В.М. Етнопсихологія: Навч. Посібник / В. М. Павленко, С. О. Таглін. – К.: Сфера, 2012. – 408 с.
8. Пірен М.І. Етнопсихологія. Підручник./ М.І. Пірен.: Університет «Україна», 2011. – 526 с.
9. Савицька О. В., Співак Л. М. Етнопсихологія: Навч. Посібник. – К.: Каравела, 2011. – 264 с.
10. Стефаненко Т. Г. Этнопсихология / Т. Г. Стефаненко. – М.: ИП РАН, Академический Проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2000. – 320 с.
11. Янів В. Нариси до історії української етнопсихології / Упоряд. М. Шафовал. – 3-тє вид., стер. – К. Знання, 2006. – 341 с.

Допоміжна:

1. Березін А. М. Психологічні чинники формування національної самосвідомості / А. М. Березін // Практична психологія та соціальна робота. – 2001. – № 10. – С. 54–56.
2. Боднар М. Б. Етнопсихологічні особливості самоактуалізації студентської молоді. Монографія. – Кременець: ВПЦ КОГП ім. Тараса Шевченка. – 2007. – 196 с.
3. Боришевський М. Й. Національна самосвідомість у громадянському становленні особистості /М.Й. Боришевський.–К.:АПН України, 2000. – 63 с.
4. Гібернау М. Ідентичність націй / Монсерат Гібернау. – К.: Темпора, 2012. – 304 с.
5. Гнатенко П. И. Национальная психология и бытие общества / П. И. Гнатенко, М. П. Бузанин. – Днепропетровск: Полиграфія, 2002. – 209 с.
6. Донченко О. Архетипи соціального життя і політика: Монографія / О. Донченко, Ю. Романенко. – К.: Либідь, 2001. – 334 с.
7. Карпенко З. С. Аксиологічна психологія особистості / З. С. Карпенко. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2009. – 511 с.
8. Конфліктологія: Навчальний посібник / За ред.: М. П. Гетьманчука, П. П. Ткачука – Львів: ЛІСВ, 2007. – 326с.
9. Куєвда В. Міфологічні джерела української етнокультурної моделі: психологічний аспект / В. Куєвда. – Монографія. Донецьк: Український культурологічний центр, Донецьке відділення НТШ, 2007. – 264 с.
10. Сележан Й. Ю. Основи національного виховання (Українознавство : історичний, філософсько-релігієзнавчі аспекти) : Хрестоматія / Й. Ю. Сележан. – Чернівці : Книги – ХХІ, 2006. – 306 с.
11. Сележан Й. Ю. Основи національного виховання (Українознавство : ритуально-міфологічна, звичаєва та обрядова культура українців : Хрестоматія / Й. Ю. Сележан. – [2-ге видання]. – Чернівці : Книги – ХХІ, 2007. – 272 с.
12. Фурман А. Психокультура української ментальності: Наукове видання / А. Фурман. – Тернопіль: Економічна думка, 2002. – 132 с.

Семінарське заняття №5 (2 год.)

Тема: Етнічні стереотипи їх структура та зміст

План:

1. Поняття «національні почуття». Явище «націоналізму» та

«патріотизму».

2. Проблема етнічної установки в етнопсихології. Емоційний, пізнавальний та поведінковий компоненти етнічної установки.

3. Етнічні стереотипи, їх структура та зміст.

4. Поняття про автостереотипи та гетеростереотипи. Явище «ефекту призми».

5. Етноцентризм, його ознаки та умови виникнення. Етноцентризм та націоналізм.

6. Роль засобів масової інформації в формуванні етностереотипів.

Питання для самостійного опрацювання:

1. Основні функції етнічних установок у регуляції соціальної поведінки та діяльності представників етносу.

2. Психологічні механізми засвоєння соціотипової поведінки (соціалізація, наслідування, ідентифікація).

3. Роль засобів масової інформації в формуванні етнічних стереотипів.

Рекомендована література

Базова:

1. Баронин А. С. Этнопсихология: Учеб. Пособие / А. С. Баронин. – К.: МАУП, 2000. – 116 с.

2. Боднар М. Б. Етнопсихологія: навч. посібник для студентів ВНЗ (за вимогами кредитно-модульної системи) / М. Б. Боднар. – Кременець: ВЦ КОГП, 2008. – 329 с.

3. Боднар М. Б. Етнопсихологія: навчальний посібник (перевид.) / М. Б. Боднар. – Кременець: ВПЦ КОГП ім. Тараса Шевченка, 2013. – 290 с.

4. Боднар М. Б., Етнопсихологія (контент навчальної дисципліни): навчальний посібник / М. Б. Боднар. – Тернопіль: ФОб Паляниця В.А., 2018. – 147 с.

5. Етнічна психологія: Навч.-метод. Посібник./За ред. В.Д. Хрущ. – Івано-Франківськ, 2006.

6. Львовичкіна А. М. Етнопсихологія: навч. посібник / А. М. Львовичкіна. – К.: МАУП, 2002. – 144 с.

7. Павленко В.М. Етнопсихологія: Навч. Посібник / В. М. Павленко, С. О. Таглін. – К.: Сфера, 2012. – 408 с.

8. Пірен М.І. Етнопсихологія. Підручник./ М.І. Пірен.: Університет «Україна», 2011. – 526 с.

9. Савицька О. В., Співак Л. М. Етнопсихологія: Навч. Посібник. – К.: Каравела, 2011. – 264 с.

10. Стефаненко Т. Г. Этнопсихология / Т. Г. Стефаненко. – М.: ИП РАН, Академический Проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2000. – 320 с.

11. Янів В. Нариси до історії української етнопсихології / Упоряд. М. Шафовал. – 3-тє вид., стер. – К. Знання, 2006. – 341 с.

Допоміжна:

1. Березін А. М. Психологічні чинники формування національної самосвідомості / А. М. Березін // Практична психологія та соціальна робота. – 2001. – № 10. – С. 54–56.
2. Боднар М. Б. Етнопсихологічні особливості самоактуалізації студентської молоді. Монографія. – Кременець: ВПЦ КОГП ім. Тараса Шевченка. – 2007. – 196 с.
3. Боришевський М. Й. Національна самосвідомість у громадянському становленні особистості / М. Й. Боришевський. – К.: АПН України, 2000. – 63 с.
4. Гібернау М. Ідентичність націй / Монсерат Гібернау. – К.: Темпора, 2012. – 304 с.
5. Гнатенко П. И. Национальная психология и бытие общества / П. И. Гнатенко, М. П. Бузанин. – Днепропетровск: Полиграфія, 2002. – 209 с.
6. Донченко О. Архетипи соціального життя і політика: Монографія / О. Донченко, Ю. Романенко. – К.: Либідь, 2001. – 334 с.
7. Карпенко З. С. Аксиологічна психологія особистості / З. С. Карпенко. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2009. – 511 с.
8. Конфліктологія: Навчальний посібник / За ред.: М. П. Гетьманчука, П. П. Ткачука – Львів: ЛІСВ, 2007. – 326с.
9. Куєвда В. Міфологічні джерела української етнокультурної моделі: психологічний аспект / В. Куєвда. – Монографія. Донецьк: Український культурологічний центр, Донецьке відділення НТШ, 2007. – 264 с.

Семінарське заняття № 6 (2 год.)

Тема: Етнічні конфлікти, їх сутність та умови виникнення

План:

1. Етнічні конфлікти, їх сутність, об'єктивні та суб'єктивні умови виникнення.
2. Типологія етнічних конфліктів та стадії їх розвитку.
3. Теорії виникнення етнічних конфліктів. Стратегії поведінки в етнічному конфлікті.
4. Аналіз причин виникнення етноконфлікту. Можливі шляхи врегулювання етнічних конфліктів.
5. Проблема національного екстремізму. Участь молоді у національних конфліктах.

Питання для самостійного опрацювання:

1. Шляхи подолання етнічних конфліктів.
2. Проблема національного екстремізму та участь молоді у національних конфліктах.

Рекомендована література

Базова:

1. Баронин А. С. Этнопсихология: Учеб. Пособие / А. С. Баронин. – К.: МАУП, 2000. – 116 с.

2. Боднар М. Б. Етнопсихологія: навч. посібник для студентів ВНЗ (за вимогами кредитно-модульної системи) / М. Б. Боднар. – Кременець : ВЦ КОГП, 2008. – 329 с.
3. Боднар М. Б. Етнопсихологія: навчальний посібник (перевид.) / М. Б. Боднар. – Кременець : ВПЦ КОГП ім. Тараса Шевченка, 2013. – 290 с.
4. Боднар М. Б., Етнопсихологія (контент навчальної дисципліни): навчальний посібник / М. Б. Боднар. – Тернопіль : ФОБ Паляниця В.А., 2018. – 147 с.
5. Етнічна психологія: Навч.-метод. Посібник./За ред. В.Д. Хрущ. – Івано-Франківськ, 2006.
6. Львовочкіна А. М. Етнопсихологія : навч. посібник / А. М. Львовочкіна. – К. : МАУП, 2002. – 144 с.
7. Павленко В.М. Етнопсихологія: Навч. Посібник / В. М. Павленко, С. О. Таглін. – К.: Сфера, 2012. – 408 с.
8. Пірен М.І. Етнопсихологія. Підручник./ М.І. Пірен.: Університет «Україна», 2011. – 526 с.
9. Савицька О. В., Співак Л. М. Етнопсихологія: Навч. Посібник. – К.: Каравела, 2011. – 264 с.
10. Стефаненко Т. Г. Этнопсихология / Т. Г. Стефаненко. – М.: ИП РАН, Академический Проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2000. – 320 с.
11. Янів В. Нариси до історії української етнопсихології / Упоряд. М. Шафовал. – 3-тє вид., стер. – К. Знання, 2006. – 341 с.

Допоміжна:

1. Березін А. М. Психологічні чинники формування національної самосвідомості / А. М. Березін // Практична психологія та соціальна робота. – 2001. – № 10. – С. 54–56.
2. Боднар М. Б. Етнопсихологічні особливості самоактуалізації студентської молоді. Монографія. – Кременець: ВПЦ КОГП ім. Тараса Шевченка. – 2007. – 196 с.
3. Боришевський М. Й. Національна самосвідомість у громадянському становленні особистості /М.Й. Боришевський.–К.:АПН України, 2000. – 63 с.
4. Гібернау М. Ідентичність націй / Монсерат Гібернау. – К.: Темпора, 2012. – 304 с.
5. Гнатенко П. И. Национальная психология и бытие общества / П. И. Гнатенко, М. П. Бузанин. – Днепропетровск: Полиграфія, 2002. – 209 с.
6. Донченко О. Архетипи соціального життя і політика: Монографія / О. Донченко, Ю. Романенко. – К.: Либідь, 2001. – 334 с.
7. Карпенко З. С. Аксіологічна психологія особистості / З. С. Карпенко. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2009. – 511 с.
8. Конфліктологія: Навчальний посібник / За ред.: М. П. Гетьманчука, П. П. Ткачука – Львів: ЛІСВ, 2007. – 326с.
9. Куєвда В. Міфологічні джерела української етнокультурної моделі: психологічний аспект / В. Куєвда. – Монографія. Донецьк: Український культурологічний центр, Донецьке відділення НТШ, 2007. – 264 с.

Семінарське заняття №7 (2 год.)

Тема: Адаптація до нового культурного середовища

План:

1. Поняття про психологічну акультурацію.
2. Феномен культурного шоку та етапи міжкультурної адаптації.
3. Наслідки міжкультурної взаємодії для груп та індивідів.
4. «Культурний асимілятор» як техніка підготовки до міжкультурної взаємодії.

Питання для самостійного опрацювання:

1. Індивідуальні та групові фактори міжкультурної адаптації.
2. Особливості підготовки до міжкультурної взаємодії.

Рекомендована література

Базова:

1. Баронин А. С. Етнопсихологія: Учеб. Пособие / А. С. Баронин. – К.: МАУП, 2000. – 116 с.
2. Боднар М. Б. Етнопсихологія: навч. посібник для студентів ВНЗ (за вимогами кредитно-модульної системи) / М. Б. Боднар. – Кременець : ВЦ КОГП, 2008. – 329 с.
3. Боднар М. Б. Етнопсихологія: навчальний посібник (перевид.) / М. Б. Боднар. – Кременець : ВПЦ КОГП ім. Тараса Шевченка, 2013. – 290 с.
4. Боднар М. Б., Етнопсихологія (контент навчальної дисципліни): навчальний посібник / М. Б. Боднар. – Тернопіль : ФОБ Паляниця В.А., 2018. – 147 с.
5. Етнічна психологія: Навч.-метод. Посібник./За ред. В.Д. Хрущ. – Івано-Франківськ, 2006.
6. Львовочкіна А. М. Етнопсихологія : навч. посібник / А. М. Львовочкіна. – К. : МАУП, 2002. – 144 с.
7. Павленко В.М. Етнопсихологія: Навч. Посібник / В. М. Павленко, С. О. Таглін. – К.: Сфера, 2012. – 408 с.
8. Пірен М.І. Етнопсихологія. Підручник./ М.І. Пірен.: Університет «Україна», 2011. – 526 с.
9. Савицька О. В., Співак Л. М. Етнопсихологія: Навч. Посібник. – К.: Каравела, 2011. – 264 с.
10. Стефаненко Т. Г. Етнопсихологія / Т. Г. Стефаненко. – М.: ИП РАН, Академический Проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2000. – 320 с.
11. Янів В. Нариси до історії української етнопсихології / Упоряд. М. Шафовал. – 3-тє вид., стер. – К. Знання, 2006. – 341 с.

Допоміжна:

1. Березін А. М. Психологічні чинники формування національної самосвідомості / А. М. Березін // Практична психологія та соціальна робота. – 2001. – № 10. – С. 54–56.

2. Боднар М. Б. Етнопсихологічні особливості самоактуалізації студентської молоді. Монографія. – Кременець: ВПЦ КОГПІ ім. Тараса Шевченка. – 2007. – 196 с.

3. Боришевський М. Й. Національна самосвідомість у громадянському становленні особистості / М.Й. Боришевський. – К.: АПН України, 2000. – 63 с.

4. Гібернау М. Ідентичність націй / Монсерат Гібернау. – К.: Темпора, 2012. – 304 с.

5. Гнатенко П. И. Национальная психология и бытие общества / П. И. Гнатенко, М. П. Бузанин. – Днепропетровск: Полиграфія, 2002. – 209 с.

6. Донченко О. Архетипи соціального життя і політика: Монографія / О. Донченко, Ю. Романенко. – К.: Либідь, 2001. – 334 с.

7. Карпенко З. С. Аксиологічна психологія особистості / З. С. Карпенко. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2009. – 511 с.

8. Конфліктологія: Навчальний посібник / За ред.: М. П. Гетьманчука, П. П. Ткачука – Львів: ЛІСВ, 2007. – 326с.

9. Куєвда В. Міфологічні джерела української етнокультурної моделі: психологічний аспект / В. Куєвда. – Монографія. Донецьк: Український культурологічний центр, Донецьке відділення НТШ, 2007. – 264 с.

Семінарське заняття №8 (2 год.)

Тема: Етнопсихологічні особливості українців

План:

1. Психологічний склад української нації.
2. Риси українського національного характеру.
3. Архетипи в колективному підсвідомому українців.
4. Проблематика досліджень сімейних відносин в етнопсихології українців.
5. Значення релігії у формуванні етнічних спільнот українців.

Питання для самостійного опрацювання::

1. Вплив геополітичного чинника на український національний характер.
2. Релігія як фактор формування українського етносу.
3. Сім'я і формування українського національного характеру.

Рекомендована література

Базова:

1. Баронин А. С. Этнопсихология: Учеб. Пособие / А. С. Баронин. – К.: МАУП, 2000. – 116 с.

2. Боднар М. Б. Етнопсихологія: навч. посібник для студентів ВНЗ (за вимогами кредитно-модульної системи) / М. Б. Боднар. – Кременець : ВЦ КОГПІ, 2008. – 329 с.

3. Боднар М. Б. Етнопсихологія: навчальний посібник (перевид.) / М. Б. Боднар. – Кременець : ВПЦ КОГПІ ім. Тараса Шевченка, 2013. – 290 с.

4. Боднар М. Б., Етнопсихологія (контент навчальної дисципліни): навчальний посібник / М. Б. Боднар. – Тернопіль : ФОБ Паляниця В.А., 2018. – 147 с.

5. Етнічна психологія: Навч.-метод. Посібник./За ред. В.Д. Хрущ. – Івано-Франківськ, 2006.
6. Львовочкіна А. М. Етнопсихологія : навч. посібник / А. М. Львовочкіна. – К. : МАУП, 2002. – 144 с.
7. Павленко В.М. Етнопсихологія: Навч. Посібник / В. М. Павленко, С. О. Таглін. – К.: Сфера, 2012. – 408 с.
8. Пірен М.І. Етнопсихологія. Підручник./ М.І. Пірен.: Університет «Україна», 2011. – 526 с.
9. Савицька О. В., Співак Л. М. Етнопсихологія: Навч. Посібник. – К.: Каравела, 2011. – 264 с.
10. Стефаненко Т. Г. Этнопсихология / Т. Г. Стефаненко. – М.: ИП РАН, Академический Проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2000. – 320 с.
11. Янів В. Нариси до історії української етнопсихології / Упоряд. М. Шафовал. – 3-тє вид., стер. – К. Знання, 2006. – 341 с.

Допоміжна:

1. Березін А. М. Психологічні чинники формування національної самосвідомості / А. М. Березін // Практична психологія та соціальна робота. – 2001. – № 10. – С. 54–56.
2. Боднар М. Б. Етнопсихологічні особливості самоактуалізації студентської молоді. Монографія. – Кременець: ВПЦ КОГПІ ім. Тараса Шевченка. – 2007. – 196 с.
3. Боришевський М. Й. Національна самосвідомість у громадянському становленні особистості /М.Й. Боришевський.–К.:АПН України, 2000. – 63 с.
4. Гібернау М. Ідентичність націй / Монсерат Гібернау. – К.: Темпора, 2012. – 304 с.
5. Гнатенко П. И. Национальная психология и бытие общества / П. И. Гнатенко, М. П. Бузанин. – Днепропетровск: Полиграфія, 2002. – 209 с.
6. Донченко О. Архетипи соціального життя і політика: Монографія / О. Донченко, Ю. Романенко. – К.: Либідь, 2001. – 334 с.
7. Карпенко З. С. Аксиологічна психологія особистості / З. С. Карпенко. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2009. – 511 с.
8. Конфліктологія: Навчальний посібник / За ред.: М. П. Гетьманчука, П. П. Ткачука – Львів: ЛІСВ, 2007. – 326с.
9. Куєвда В. Міфологічні джерела української етнокультурної моделі: психологічний аспект / В. Куєвда. – Монографія. Донецьк: Український культурологічний центр, Донецьке відділення НТШ, 2007. – 264 с.

7. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1	Зв'язок етнопсихології з іншими галузями знань. Проблематика етнопсихології. Крос-культурний напрям досліджень у етнопсихології. Метод інтерв'ю як засіб побудови моделі етнічних ситуацій.	12	14

2	Етнопсихологічні дослідження в Росії та Україні. Розвиток етнопсихології в українській діаспорі. Відродження вітчизняної етнопсихології.	6	10
3	Теорії виникнення етнічної спільноти. Поняття маргінальності в етнопсихології. Причини маргіналізації. Основні етнічні та культурологічні ознаки нації. Функції національної психіки.	12	14
4	Архетипи українського етносу. Поняття про національну ідею. Особливості формування та розвитку української національної ідеї. Фактори розвитку національного характеру. Д.Чижевський про риси українського національного характеру. Шляхи визначення національного типу. Мова і національна свідомість етносу. Етнічна самосвідомість як умова гармонізації та розвитку етносу.	6	10
5	Основні функції етнічних установок у регуляції соціальної поведінки та діяльності представників етносу. Психологічні механізми засвоєння соціотипової поведінки (соціалізація, наслідування, ідентифікація). Роль засобів масової інформації в формуванні етнічних стереотипів. Шляхи подолання етнічних конфліктів. Проблема національного екстремізму та участь молоді у національних конфліктах.	6	10
6	Індивідуальні та групові фактори міжкультурної адаптації. Особливості підготовки до міжкультурної взаємодії.	6	10
7	Вплив геополітичного чинника на український національний характер. Релігія як фактор формування українського етносу. Сім'я і формування українського національного характеру.	6	10
Разом		54	78

**Критерії оцінювання навчальних досягнень
здобувачів вищої освіти під час самостійної роботи
на семінарських та практичних заняттях**

1-2 бали – студент виявляє знання і розуміння основних положень навчального матеріалу, може поверхово аналізувати події, процеси, явища і робити певні висновки; відповідь його правильна, але недостатньо осмислена; самостійно відтворює більшу частину навчального матеріалу; відповідає за планом, висловлює власну думку щодо теми, вміє застосовувати знання для виконання за зразком; користується додатковими джерелами.

3 бали – знання студента є достатньо ґрунтовними, він вільно застосовує вивчений матеріал у стандартних ситуаціях, логічно висвітлює події з точки зору смислового взаємозв'язку, вміє аналізувати, встановлювати найсуттєвіші зв'язки та залежності між явищами, фактами, робити висновки, загалом контролює власну діяльність. Відповідь повна, логічна, обґрунтована, але з деякими неточностями. Студент виявляє вміння рецензувати відповіді інших та опрацьовувати матеріал самостійно.

4 бали – студент володіє глибокими та міцними знаннями, здатний використовувати їх у нестандартних ситуаціях; може визначати тенденції та протиріччя процесів; робить аргументовані висновки; критично оцінює окремі нові факти, явища, ідеї; використовує додаткові джерела та матеріали; самостійно визначає окремі цілі власної учбової діяльності; вирішує творчі завдання; відрізняє упереджену інформацію від об'єктивної; здатен сприйняти іншу позицію як альтернативну.

5 балів – студент має системні, дієві знання, виявляє творчі здібності у навчальній діяльності, користується широким арсеналом засобів-доказів своєї думки, вирішує складні проблемні завдання, схильний до системно-наукового аналізу та прогнозу явищ; вміє ставити й розв'язувати проблеми, самостійно здобувати та використовувати інформацію, виявляє власне ставлення до неї; самостійно виконує науково-дослідну роботу; логічно і творчо викладає матеріал в усній та письмовій формі; розвиває свої обдарування та нахили.

8. Індивідуальні навчально-дослідні завдання

ІНДЗ теоретичного спрямування:

1. Актуальні питання етнопсихології в сучасних умовах.
2. Міждисциплінарні зв'язки етнічної психології.
3. Методи вивчення етнопсихологічних особливостей людей та їх застосування в роботі майбутнього педагога.
4. Застосування методу «вільних портретів» для дослідження стереотипів.
5. Застосування «Шкали Богардуса» для дослідження ставлення до різних етносів.
6. Врахування основних положень етнопсихології у роботі практичного психолога.
7. Західна етнопсихологія ХХ століття.
8. Сучасний стан розвитку етнопсихології в Україні.
9. Культура як основний чинник диференціації народів.
10. Конфігурація культур в американській етнопсихології.
11. Етнопсихологічна характеристика різноманітних етносів.
12. Антропологічні, лінгвістичні та культурні умови походження і модифікації етносу.
13. Особливості формування етнічної ідентичності в підлітковому та юнацькому віці.
14. Проблема етнопсихологічної ідентичності особистості в умовах взаємопроникнення культур.
15. Проблема етнічної ідентичності особистості.
16. Емоційно-експресивна специфіка поведінки та вчинків представників різних етнічних спільнот.
17. Специфіка невербального спілкування етнічної групи.
18. Вплив традицій на виховання дітей в різних етнічних спільнотах.
19. К. Юнг про архетипи колективного підсвідомого як основи психічного складу етносу.
20. Архетипи у народній творчості різних етносів.

21. Архетипи в колективному підсвідомому українців.
22. Ментальність як психокультурний феномен.
23. Особливості українського менталітету.
24. Емоційний, пізнавальний та поведінковий компоненти ментальності.
25. Національна ідея та шляхи її реалізації.
26. Діалектика національного та загальнолюдського в національному характері.
27. Д. Чижевський про риси українського національного характеру.
28. Залежність процесу соціалізації від культури етнічної спільноти.
29. Соціальні функції етнічних стереотипів.
30. Роль засобів масової інформації у формуванні етностереотипів.
31. Теорії виникнення етнічних конфліктів.
32. Особливості протікання етнічних конфліктів.
33. Міжетнічні конфлікти та шляхи їх подолання.
34. Розвиток етнічної самосвідомості особистості в умовах міжетнічних конфліктів.
35. Роль практичного психолога в гуманізації міжетнічних відносин у суспільстві.
36. Адаптація особистості до нових етнокультурних умов.
37. Особливості адаптації, акультурації та пристосування до нового культурного середовища.
38. Культурний шок та крива процесу міжкультурної адаптації.
39. Індивідуальні характеристики процесу міжкультурної адаптації.
40. Способи підготовки індивіда до міжкультурної взаємодії.
41. Вплив різноманітних чинників на формування українського етносу.
42. Характеристика рис українського національного характеру.
43. Національні традиції в становленні й розвитку етнічної самосвідомості українців.
44. Врахування національних смаків особистості в процесі естетичного виховання.
45. Роль релігії у формування етнічної спільноти.

ІНДЗ практичного спрямування:

1. Здійснити порівняльний аналіз зв'язків етнопсихології з іншими науками.
2. Скласти словник основних понять етнопсихології.
3. Здійснити порівняльний аналіз принципів загальної психології та специфічних принципів етнопсихології.
4. Створити картотеку основних тестів та методик, що використовуються в етнопсихології.
5. Розробити анотації 10 публікацій з проблем розвитку основних напрямів етнопсихологічних досліджень.
6. Розробити картотеку висловів європейських вчених про психологію народів (середина XVIII – перша половина XIX ст.) (Ш. Монтеск'є, Д. Юм, К. Гельвецій, Ш. Гердер, І. Кант, Г. Гегель).

7. Скласти таблицю основних етапів розвитку та відродження етнопсихології в Україні.
8. Розробити анотації наукових праць представників діаспори щодо розвитку етнопсихології в Україні.
9. Розробити анотації 10 публікацій з проблеми відродження етнопсихології.
10. Здійснити аналіз національно-політичних, нормативних документів України щодо розвитку етносів.
11. Оформити каталог першоджерел з проблеми становлення української нації.
12. Скласти перелік наукових джерел щодо шлюбно-родинних стосунків у різноетнічних культурах.
13. Розробити картотеку висловів видатних учених про національний характер.
14. Скласти анотації 10 публікацій з проблеми формування менталітету у молоді.
15. Розробити авторську програму по формуванню менталітету у студентської молоді.
16. Скласти перелік літературних джерел про роль психолога у розв'язанні проблеми зниження етноцентризму та стереотипізації оцінок.
17. Скласти таблицю стратегій поведінки в етнічних конфліктах. Опишіть техніки підвищення міжкультурної сенситивності.
18. Наведіть приклади переживання людьми культурного шоку під час адаптації до нового культурного середовища.
19. Підготувати реферати з проблем відродження української культури та національних культур етносів в Україні (за вибором).
20. Підготувати доповідь про сучасний стан розвитку етносів України (за вибором).
21. Скласти таблицю основних етапів становлення українського етносу.
22. Скласти таблицю етнопсихологічних характеристик національних меншин, що проживають в Україні.
23. Систематизувати сімейно-побутові обряди річного циклу у різних етносів, що проживають на території України (за вибором).

Порядок подання та захист ІНДЗ

1. Звіт про виконання ІНДЗ подається у вигляді реферату, презентації тощо.
2. ІНДЗ подається викладачу не пізніше ніж за 2 тижні до підсумкового контролю або завершення семестру.
3. Оцінка за ІНДЗ виставляється на заключному занятті (семінарському, практичному) на основі попереднього ознайомлення викладача зі змістом ІНДЗ. Можливий захист завдання шляхом усного звіту студента про виконану роботу або презентації.
4. Оцінка за ІНДЗ враховується при виведенні підсумкової оцінки з навчального курсу. Максимальна кількість балів – 15.

Критерії оцінювання ІНДЗ

При розробленні критеріїв оцінки за ІНДЗ береться за основу повнота і правильність виконання завдання, ступінь усвідомлення та розуміння студентом навчального матеріалу проблемного характеру; враховується здатність студента диференціювати, інтегрувати та уніфікувати отримані знання, застосовуючи наукову термінологію; уміння здійснювати самостійний пошук та використання додаткового матеріалу для глибокого, логічного і творчого аналізу вивченого; уміння творчо застосовувати теоретичні знання при виконанні практичних завдань; мовленнєве оформлення відповіді тощо.

1 бал – студент має початковий рівень знань і не виявляє інтерес до навчального матеріалу; механічно відтворює зміст відповідного параграфу підручника/посібника; копіює певне завдання без будь-яких власних висновків та узагальнень;

2 бали – студент виявляє первинний інтерес до навчального матеріалу; має фрагментарні навички в роботі з підручником, але самостійне опрацювання навчального матеріалу викликає значні труднощі; здатен давати відповіді на прості, стандартні запитання;

3 бали – студент знає близько половини навчального матеріалу і здатний відтворити його відповідно до тексту підручника або пояснень викладача; описує явища, процеси без пояснень їх причин; за допомогою викладача здатен відтворити їх послідовність, але слабо орієнтується в поняттях;

4 бали – студент знає більше половини навчального матеріалу, розуміє основний навчальний матеріал, але відтворює його з помилками та неточностями; здатен з помилками й неточностями дати визначення основних понять; відповіді на додаткові питання непослідовні та нелогічні;

5 балів – студент має стійкі навички роботи з текстом підручника; може самостійно оволодіти більшою частиною навчального матеріалу; формулює поняття, наводить приклади, підтверджує висловлене судження одним-двома аргументами; здатен за необхідності використовувати наочні матеріали;

6 балів – студент виявляє знання і розуміння основних положень навчального матеріалу; може поверхово аналізувати події, процеси, явища і робити певні висновки; відповідь його правильна, але недостатньо осмислена;

7 балів – студент самостійно відтворює домінуючу частину навчального матеріалу; відповідає за планом, висловлює власну думку щодо теми, вміє застосовувати набуті знання при розв'язуванні психологічних задач; користується додатковими джерелами;

8 балів – студент правильно і логічно відтворює навчальний матеріал; розуміє основоположні теорії та факти, встановлює причинно-наслідкові зв'язки між ними; вміє застосовувати засвоєний матеріал у стандартних ситуаціях;

9 балів – студент уміє наводити окремі власні приклади на підтвердження певних теоретичних положень; самостійно користується додатковими джерелами; свідомо контролює власні навчальні дії; правильно використовує термінологію; складає таблиці та схеми;

10 балів – знання студента є достатньо повними; він вільно застосовує вивчений матеріал у стандартних ситуаціях, логічно описує певні явища з точки

зору їх смислового взаємозв'язку; відповідь повна, логічна, обґрунтована, але з деякими фрагментарними неточностями;

11 балів – студент уміє аналізувати, встановлювати найсуттєвіші зв'язки та залежності між явищами та фактами, розглядати виявлені закономірності, робити самостійні висновки; загалом належною мірою контролює власну учбову діяльність;

12 балів – студент володіє глибокими та міцними знаннями, здатен використовувати їх у нестандартних ситуаціях; може визначати тенденції та протиріччя процесів; робить аргументовані висновки; критично оцінює окремі нові факти, явища, ідеї; використовує додаткові джерела та матеріали;

13 балів – студент самостійно визначає окремі цілі власної учбової діяльності; вирішує творчі завдання; відрізняє упереджену інформацію від об'єктивної; здатен сприйняти іншу позицію як альтернативну щодо власної;

14 балів – студент має системні, дієві знання, виявляє неординарні творчі здібності у навчальній діяльності, користується широким арсеналом засобів-доказів своєї думки, вирішує складні проблемні завдання, схильний до системно-наукового аналізу та прогнозу явищ;

15 балів – студент вміє ставити й розв'язувати проблеми, самостійно здобувати та використовувати інформацію, виявляє власне ставлення до неї; самостійно виконує науково-дослідну роботу; логічно і творчо викладає матеріал у будь-якій формі; активно розвиває свої обдарування та нахили; вільно висловлює перспективи у відповідній сфері досліджень.

9. Методи навчання

Пояснювально-ілюстративні та проблемно-інтерактивні: лекції-презентації із застосуванням ІКТ, пояснення, розповідь, евристична бесіда, творчі есе, дискусії, моделювання ситуацій, бліц-опитування, тематичні презентації, робота в парах, поточні тестування, виконання індивідуальних психологічних досліджень, самостійна робота, робота з науковою літературою.

10. Методи контролю

Поточне оцінювання: усні та письмові відповіді, поточне тестування, психологічні диктанти, оцінювання презентацій із застосуванням ІКТ, оцінювання ІНДЗ, само- та взаємооцінювання, підсумковий тест.

Підсумкова оцінка – екзамен.

11. Розподіл балів, які отримують студенти у процесі поточного і проміжного контролю

Модуль 1									ІНДЗ	Підсумковий тест	Сума балів
45											
Змістовий модуль 1					Змістовий модуль 2						
25					20						
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9			
5	5	5	5	5	5	5	5	5	15	40	100

Шкала оцінювання знань та вмінь здобувачів вищої освіти під час підсумкового контролю, яка передбачає співвідношення питомої ваги результатів поточного й проміжного контролю та результатів здачі екзамену

За шкалою ECTS	За національною шкалою	За шкалою академії	Підсумкова оцінка	
			Результати поточного та проміжного контролю – коефіцієнт 0,5	Результати здачі екзамену – коефіцієнт 0,5
A	Відмінно	90 – 100	90 – 100	90 – 100
B	Добре	82 – 89	82 – 89	82 – 89
C		75 – 81	75 – 81	75 – 81
D	Задовільно	67 – 74	67 – 74	67 – 74
E		60 – 66	60 – 66	60 – 66
FX	Незадовільно	35 – 59	35 – 59	35 – 59
F		0 – 34	0 – 34	0 – 34

Критерії оцінювання за національною шкалою

Оцінка А «5» («відмінно») (90–100): студент виявляє міцні, глибокі та системні знання навчально-програмованого матеріалу; відповідь студента повна, правильна, логічна, містить аналіз, систематизацію, узагальнення навчального матеріалу; демонструє вміння самостійно знаходити та користуватися джерелами інформації, критично оцінювати окремі нові факти, явища, ідеї, встановлювати причинно-наслідкові та міжпредметні зв'язки, робити аргументовані висновки; користується широким арсеналом засобів доказів власної думки, вирішує складні проблемні завдання; виявляє варіативність мислення і раціональність у виборі способів розв'язання практичних завдань; творчо застосовує професійні вміння і навички; вміє пов'язати теорію з практикою; володіє культурою викладу інформації, мова студента грамотна.

Оцінка В «4» («добре») (82–89): студент виявляє міцні, повні, ґрунтовні знання навчально-програмованого матеріалу; демонструє розуміння основоположних теорій і фактів, вміння аналізувати, порівнювати та систематизувати інформацію, встановлювати зв'язок з обраною професією та робити висновки; використовує загальновідомі докази у власній аргументації; вільно застосовує матеріал у стандартних ситуаціях; відповідь студента в цілому правильна, логічна та достатньо обґрунтована, однак при відповіді та виконанні практичних завдань допускає несуттєві помилки; рівень мовленнєвої культури відповідає загальноприйнятим нормам.

Оцінка С «4» («добре») (75–81): студент виявляє знання і розуміння основних положень навчального матеріалу, проте його знання недостатньо

глибокі та осмислені; відповідь на рівні загальних уявлень про предмет; демонструє деяке порушення логічності й послідовності викладу матеріалу; виявляє вміння частково аналізувати навчальний матеріал, порівнювати та робити певні, але неконкретні й неточні висновки; не вміє пов'язати теоретичні положення з практикою; має фрагментарні навички в роботі з джерелами інформації; виявляє невисоку культуру викладу знань.

Оцінка Д «3» («задовільно») (67–74): студент фрагментарно відтворює незначну частину навчального матеріалу; має нечіткі уявлення про об'єкт вивчення; виявляє елементарні знання фактичного матеріалу; викладає матеріал уривчастими реченнями, при відповіді допускає суттєві помилки, які не здатен виправити після коректування запитань; недостатньо володіє розумовими операціями; відсутні уміння і навички у роботі з джерелами інформації; не вміє логічно мислити та викласти свою думку.

Оцінка Е «3» («задовільно») (60–66): має мінімально достатні знання з дисципліни, зі значними помилками; у загальному недостатньо орієнтується у теоретичних ключових поняттях змістового модуля, теми; не досить впевнено, з суттєвими помилками застосовує знання ув практичних ситуаціях.

Оцінка FХ «2» («незадовільно») (35-59) (з можливістю повторного складання): студент не має мінімально достатніх знань з дисципліни; погано або зовсім не орієнтується у теоретичних ключових поняттях змістового модуля, теми; не виявляє навичок застосування знань у практичних ситуаціях; демонструє; не виявляє творчі уміння застосування знань, навичок у навчально-дослідній та практичній діяльності.

Оцінка F «2» («незадовільно») (0–34) (з обов'язковим повторним курсом): не має мінімально достатніх знань з дисципліни; погано або зовсім не орієнтується у теоретичних ключових поняттях змістового модуля, теми; не виявляє навичок застосування знань у практичних ситуаціях.

12. Методичне забезпечення

Мультимедійні презентації за змістом тем, навчально-методичне забезпечення (лекції, семінарські заняття, тести, психологічні диктанти), періодичні видання, посібники.

13. Рекомендована література

Базова:

1. Баронин А. С. Етнопсихологія: Учеб. Пособие / А. С. Баронин. – К.: МАУП, 2000. – 116 с.

2. Боднар М. Б. Етнопсихологія: навч. посібник для студентів ВНЗ (за вимогами кредитно-модульної системи) / М. Б. Боднар. – Кременець: ВЦ КОГП, 2008. – 329 с.

3. Боднар М. Б. Етнопсихологія: навчальний посібник (перевид.) / М. Б. Боднар. – Кременець: ВПЦ КОГП ім. Тараса Шевченка, 2013. – 290 с.

4. Боднар М. Б., Етнопсихологія (контент навчальної дисципліни): навчальний посібник / М. Б. Боднар. – Тернопіль: ФОб Паляниця В.А., 2018. – 147 с.

5. Етнічна психологія: Навч.-метод. посібник./За ред. В.Д. Хрущ. – Івано-Франківськ, 2006.
6. Львовочкіна А. М. Етнопсихологія : навч. посібник / А. М. Львовочкіна. – К. : МАУП, 2002. – 144 с.
7. Павленко В.М. Етнопсихологія: Навч. посібник / В. М. Павленко, С. О. Таглін. – К.: Сфера, 2012. – 408 с.
8. Пірен М.І. Етнопсихологія. Підручник./ М.І. Пірен.: Університет «Україна», 2011. – 526 с.
9. Савицька О. В., Співак Л. М. Етнопсихологія: Навч. посібник. – К.: Каравела, 2011. – 264 с.
10. Стефаненко Т. Г. Этнопсихология / Т. Г. Стефаненко. – М.: ИП РАН, Академический Проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2000. – 320 с.
11. Янів В. Нариси до історії української етнопсихології / Упоряд. М. Шафовал. – 3-тє вид., стер. – К. Знання, 2006. – 341 с.

Допоміжна:

1. Березін А. М. Психологічні чинники формування національної самосвідомості / А. М. Березін // Практична психологія та соціальна робота. – 2001. – № 10. – С. 54–56.
2. Боднар М. Б. Етнопсихологічні особливості самоактуалізації студентської молоді. Монографія. – Кременець: ВПЦ КОГП ім. Тараса Шевченка. – 2007. – 196 с.
3. Боришевський М. Й. Національна самосвідомість у громадянському становленні особистості /М.Й. Боришевський.–К.:АПН України, 2000. – 63 с.
4. Гібернау М. Ідентичність націй / Монсерат Гібернау. – К.: Темпора, 2012. – 304 с.
5. Гнатенко П. И. Национальная психология и бытие общества / П. И. Гнатенко, М. П. Бузанин. – Днепропетровск: Полиграфія, 2002. – 209 с.
6. Данилюк І.В. Історія психології в Україні. – К.: Либідь, 2002. – 152 с.
7. Донцов А. И. Проблема социальной группы в зеркале этнопсихологии / А. И. Донцов. – М.: ИП РАН, Академический Проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2000. – С. 5-15.
8. Донченко О. Архетипи соціального життя і політика: Монографія / О. Донченко, Ю. Романенко. – К.: Либідь, 2001. – 334 с.
9. Етнопсихологічний дискурс глобалізації: Монографія / М.-Л. А. Чєпа. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. – 104 с.
10. Зарєдінова Е. Р. Проблеми формування міжетнічної толерантності в учнів початкових класів (психолого-педагогічний аспект) / Е. Р. Зарєдінова // Постметодика. – 2009. – №2 (86). – С. 41-43.
11. Куєвда В. Т., Ковтунович Т. В. Психологічні ретроспективи української етнокультурної моделі : монографія / [В. Т. Куєвда, Т. В. Ковтунович] ; за ред. М. – Л. А. Чєпи. – Кіровоград : Імекс – ЛТД, 2013. – 104 с.
12. Карпенко З. С. Аксиологічна психологія особистості / З. С. Карпенко. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2009. – 511 с.

13. Конфліктологія: Навчальний посібник / За ред.: М. П. Гетьманчука, П. П. Ткачука – Львів: ЛІСВ, 2007. – 326 с.
14. Куєвда В. Міфологічні джерела української етнокультурної моделі: психологічний аспект / В. Куєвда. – Монографія. Донецьк: Український культурологічний центр, Донецьке відділення НТШ, 2007. – 264 с.
15. Лозова О. М. Методологія психосемантичних досліджень етносу: Монографія / О. М. Лозова. – К.: Слово, 2011. – 176 с.
16. Мацейків Т. І. Етнокультурна ідентифікація особистості / Т. І. Мацейків // Педагогіка і психологія. – 2001. – №1. – С. 17-23.
17. Психологічні ретроспекції української етнокультурної моделі: монографія / за ред.. М.-Л. А. Чепи. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. – 104 с.
18. Сележан Й. Ю. Основи національного виховання (Українознавство : історичний, філософсько-релігійнознавчі аспекти) : Хрестоматія / Й. Ю. Сележан. – Чернівці : Книги – ХХІ, 2006. – 306 с.
19. Сележан Й. Ю. Основи національного виховання (Українознавство : ритуально-міфологічна, звичаєва та обрядова культура українців : Хрестоматія / Й. Ю. Сележан. – [2-ге видання]. – Чернівці : Книги – ХХІ, 2007. – 272 с.
20. Скотна Н. Ідентичність особистості: теоретико-емпіричний аналіз / Н. Скотна, І. Середницька, В. Стець. – Дрогобич, 2009. – 70 с.
21. Співак Л. М. Проблема співвідношення між феноменами «національна самосвідомість» та «етнічна самосвідомість» у психології / Л. М. Співак // Проблеми сучасної психології. Збірник наукових праць К-ПНУ ім. Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – 2010. – Вип. 9. – С. 592-600.
22. Туріщева Л. В. Які ми? Етнопсихологічна характеристика українців / Л. В. Туріщева // Історія та правознавство. – 2009. – №2. – С. 2-4.
23. Уварова Г. В. Становление национальной идентичности / Г. В. Уварова // Прикладная психология и психоанализ. – 2007. – №3-4. – С. 94-109.
24. Фурман А. Психокультура української ментальності: Наукове видання / А. Фурман. – Тернопіль: Економічна думка, 2002. – 132 с.
25. Чепи М.-Л. А. Етнопсихологічний дискурс глобалізації : Монографія / М.-Л. А. Чепи. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. – 104 с.
26. Хоптяр Ю. А. Етнологія : [навч. посібник] / Ю. А. Хоптяр. – [2-ге видання перероб. і доп.]. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, ПП Медобори-2006, 2010. – 160 с.
27. Юрій М.Ф. Етнологія: Навчальний посібник . – К.: Дакор, 2006. – 360 с.

14. Інформаційні ресурси

1. <http://psi.webzone.ru/index.htm> - інтерактивний психологічний словник.
2. <http://flogiston.ru/articles> - публікації з проблем загальної, педагогічної, соціальної психології;
3. <http://www.psychology.ru> – новини, електронна бібліотека, тести-онлайн, форуми.

4. <http://psychology.net.ru> – новини психології, публікації та книги, тести, форум і чат.
5. <http://psy.piter.com/library> - електронна бібліотека психологічної літератури.
6. <http://www.psyedu.ru/index.phtml> - електронний журнал «Психология и образование».
7. <http://petropal.narod.ru/blanks.htm> - бланки для популярних психодіагностичних методик.
8. Савицька О.В. Етнопсихологія [Електронний ресурс] режим доступу: <http://pidruchniki.ws/16760626/psihologiya>.